

Reflexions sobre els conceptes de "costum" i "codificació"

Salvador RAMÉNTOL i FÀBREGAS

El primer punt serà doncs analitzar el concepte de *costum* en el vessant jurídic.

El mot *costum* ve del llatí *consuetudo-udinis*, derivat de *consuercere*, acostumar.

El diccionari etimològic de Joan Coromines dóna diversos exemples de l'evolució del mot a través de la literatura des de l'edat mitjana: "costume" en el *Blanquerna* de Ramon Llull; "costumes de la terra" en les *Cròniques* de Desclot; "bones costums" en les *Cròniques* de Jaume I quan parla del seu pare i, ja en el Codi de Tortosa pren la forma femenina "una costum", "la costum".

N'hi ha diverses definicions; n'hem escollit una de senzilla i entenedora: "Costum és aquella norma jurídica nascuda d'un ús perllongat, i a Catalunya i per extensió a Andorra, té força de llei a condició que sigui raonable, espontània, repetida i provada."

Les *Partides* d'Alfons X el Savi defineixen el costum com "Derecho o fuero que non es escrito; el qual han usado los homes luengo tiempo ayudándose de él en las cosas e en las razones sobre lo que lo usaron".

Una definició moderna del jurista Dusi el defineix com "la manifestació de la norma jurídica feta tàcitament pel poble mitjançant un ús uniforme i constant i observada com a norma necessària i obligatòria".

Origen del costum. On hi hagi més d'un home és necessària una norma de vida, de conducta. Fins i tot, partint de la consideració que els homes fossin perfectes segons una visió cristiana o fins i tot roussoniana, que no es produïssin litigis ni delictes i tots es comportessin com a *bons germans*, sempre es necessitarien unes normes de convivència per ordenar la vida d'aquella societat.

Quan el nucli societari està format per pocs individus o és molt jove, no es produeix la solemnitat de promulgació de lleis; en canvi, sí que es produeixen unes regles que tenen un valor similar, són els costums.

Com es formen aquestes regles? Per la repetició d'actes. I aquesta repetició, que al principi no

té cap finalitat jurídica per si mateixa, atès que és una simple repetició d'actes aïllats d'interès particular, quan la repetició és freqüent i notòria acaba per engendrar obligació en la massa social. El mateix es produeix en una societat més avançada, que té lleis, en alguna relació jurídica que no està expressament prevista per la llei.

El que existeix darrere o en el fons del costum com a norma jurídica és la conveniència social, és a dir la necessitat de regular la vida, la moral i la justícia, en les relacions entre els ciutadans. La doctrina diferencia tres tipus de costums:

- 1) El costum *secundum legem*, segons la llei, que, de fet, és una aplicació de la llei existent.
- 2) Costum *contra legem*, en contradicció a la llei, que no és d'aplicació i per tant no té força d'obligar.
- 3) I el costum *praeter legem*, fora de la llei, que la complementa, en la mesura en què cobreix i dóna solució a llacunes o mancances de la llei.

El costum *praeter legem* constitueix una font del dret, a Andorra i a Catalunya.

Un altre tipus de divisió és segons l'àmbit geogràfic:

- a) Costums generals, en extensions territorials àmplies, el cas d'un país o una regió.
- b) Costums locals, quan l'àmbit d'aplicació d'un costum és més reduït i es concreta en una població o comarca.

Requisits del costum com a font de dret

1. Racionalitat: ha de ser adequat a la raó i a la veritat. No pot ser contrari a la moral, a l'ordre públic o als bons costums.
2. Ús perllongat: és la qüestió necessària de temporalitat, d'un ús perllongat en el temps. Interpretacions: 1) "pràctica immemorial", 2) prescripció trentenària de l'usatge *Omnes Causae*, 3) la pràctica moderna, en què serà suficient la prova d'un llarg termini.
3. Provat: la invocació del costum com a font del dret amb força d'obligar exigeix que l'efectivitat de l'ús repetit durant un llarg període de temps sigui degudament provat.

A Andorra, el costum constitueix font del dret.

N'hi ha prou de recordar que el *Manual Digest* i el *Politar* ho consignen literalment "en lo principi de la causa, com també en son progres y definició, o sentència, deu observar lo Jutge, lo modo, forma y disposició del dret comú (que es lo que se observa en las Valls de Andorra), menos en aquellas cosas en que es abrogat per alguna llei pàtria, o contrària consuetud, les quals se deuen observar las primeras".

Extrems que recullen J. A. Brutails en la *Coutume d'Andorre*, el 1904; Francesc Pallerola en *El Principado de Andorra*, publicat el 1912; Josep Gramunt en *El Derecho Civil en el Principado de Andorra* el 1923, i altres.

Si ha existit en algun moment una certa confusió és a establir quin era el dret comú a Andorra. Malgrat que una disposició del Consell General de 31 de maig de 1876 establia que el dret comú era el dret romà, tots els tractadistes arriben a la conclusió que el veritable dret comú el constitueix el dret català, i això per afinitat geogràfica, pels orígens comuns i per la pràctica quotidiana de notaris, advocats, magistrats de formació catalana.

Dret català, però, anterior al Decret de Nova Planta, de 1716. I en són drets supletoris el dret

romà, el dret canònic i en darrera instància en ocasions s'ha invocat el *Codi de les Set Partides* d'Alfons x el Savi. Un ordre de prelatió que van confirmar les Corts d'Andorra, celebrades el mes d'octubre de 1910, i que la jurisprudència reiterada havia consagrat.

Aquell era l'ordre de prelatió tradicional de les fons del dret andorrà. Criteri que queda modificat a partir de la promulgació, l'any 1989, del Codi de l'Administració, que en l'article 6 fixa clarament l'ordre de les normes, "1r dels Coprínceps; 2n del Consell General de les Valls; 3r del Consell Executiu, en l'exercici del seu poder reglamentari, d'acord amb la llei vigent; 4t de les corporacions locals, i 5è del dret consuetudinari i del dret comú". I acaba amb la frase que fa extensiu aquest ordre més enllà del dret pròpiament administratiu: "Aquesta enumeració en l'ordre establert constitueix la jerarquia de les normes jurídiques vigents al Principat."

L'article 8 consagra, endemés, els "principis generals del dret" com a mitjà d'interpretació de les normes escrites o per suplir-les quan faltin.

Finalment, l'any 1993, amb la promulgació de la Constitució andorrana, norma suprema de l'ordenament jurídic d'Andorra, en l'article 3 s'introdueix els conceptes de "principi de legalitat", els principis del "dret internacional públic" universalment reconegut i, els "tractats i acords internacionals".

En l'article 50 la Constitució confereix al Consell General la potestat legislativa, que així passa a constituir la primera font promotora de dret, en substitució dels Coprínceps.

Codificació, concepte

Codificació és l'acció metòdica i sistemàtica de reunir en un sol cos legal lleis fins aleshores disperses.

Nascut el dret de la consciència social s'inicia amb un primitiu sistema purament consuetudinari, que per la vaguetat, imprecisió i diversitat dels costums evoluciona en el temps i es produeix la recopilació o compilació d'aquells costums. Aquestes compilacions, però, es limitaven a reunir distintes lleis i a agrupar-les segons un ordre cronològic o de matèries, però sempre conservant-ne la individualitat. La necessitat i la pràctica imposen un perfeccionament del sistema, mitjançant la seva organització sistemàtica reunint, segons un mètode científic i ordenat, totes les lleis referides a cada branca jurídica per formar un tot orgànic i harmònic en una sola llei, que passa a denominar-se codi.

La bondat del sistema de codificació es prova per la seva extensió a la majoria de països, així com les facilitats i excel·lents resultats que presenta en la pràctica per al coneixement i l'aplicació de la llei per part de notaris, advocats i magistrats.

En la majoria de països la codificació de les seves lleis s'ha realitzat al llarg de segles. Contràriament, a les nostres Valls el procés legislatiu és molt jove i incipient. Malgrat tot, els darrers anys s'ha promulgat un volum legislatiu considerable, especialment a partir de la Constitució de 1993. Al dia d'avui, el gran repte que té l'Administració de Justícia andorrana és la promulgació d'un codi civil que agrupi i unifiqui les diverses lleis i normes d'aquesta matèria.

Confiam que s'hi està treballant i que en un termini el més breu possible, vegi la llum.

Salvador RAMÉNTOL i FÀBREGAS
advocat